

I. ROZWAŻANIA OGÓLNOTEORETYCZNE

ZYGMUNT WIATROWSKI

WSP w Bydgoszczy

PEDAGOGIKA PRACY W POŁOWIE LAT OSIEMDZIESIĄTYCH

Od pierwszej oficjalnej deklaracji na rzecz uznania nowej dyscypliny pedagogicznej - pedagogiki pracy mija już 15 lat. Zgłoszono ją podczas pierwszego posiedzenia Rady Naukowej nowo utworzonego Instytutu Kształcenia Zawodowego w 1972 roku. Powszechnie wiadomo, że w rozwoju i utrwalaniu się jakiegokolwiek dyscypliny naukowej okres 15-letni stanowi zaledwie minimum dystansu czasowego, upoważniającego do przeprowadzenia określonych refleksji uogólniających. Z tego głównie powodu nasze spojrzenie na dotychczasowy rozwój pedagogiki pracy musi być nacechowane daleko posuniętą powściągliwością, aby przypadkiem nie popaść w nieuzasadniony optymizm czy też pesymizm. Znaczący tej dziedziny wiedzy pedagogicznej wiedzą doskonale, że 15-letnia rzeczywistość pedagogiki pracy w Polsce oscyluje między tymi ekstremalnymi formułami. Celem niniejszych rozważań jest przypomnienie tych faktów i zdarzeń oraz osiągnięć, dzięki którym pedagogika pracy stawała się rzeczywistością nauk pedagogicznych.

1. Główne osiągnięcia lat 70-tych i pierwszej połowy lat 80-tych

Zagadnienie rozpatrywać można i należy wielopłaszczyznowo, bo interesować nas mogą: układ terminologiczno-pojęciowy i struktura problemowa pedagogiki pracy, podstawy metodologiczne, publikacje, kontakty z różnymi środowiskami naukowymi w kraju i za granicą, konferencje i seminaria naukowe, dążenia integracyjne oraz udział w kształtowaniu opinii oczywiście z pozycji pedagogiki pracy.

Rozpatrzymy wymienione aspekty zagadnienia w podanej kolejności. Twórcy pedagogiki pracy skupieni wokół prof. Tadeusza Nowackiego od

pierwszej chwili kreowania tej nowej dyscypliny pedagogicznej uznali za nieodzowne zajęcie się przede wszystkim układem terminologiczno-pojęciowym i problemowym pedagogiki pracy. Zadanie okazało się możliwe do szybkiej realizacji o tyle, że tuż przed oficjalnym opowiedzeniem się na rzecz pedagogiki pracy ukazały się "Podstawy dydaktyki zawodowej"¹, swoiste kompendium wiedzy z dziedziny zawodownictwa i kształcenia zawodowego. Autor "Podstaw..." już w 1972 r. zarysował główne obszary problemowe pedagogiki pracy, których początkowo było dziesięć². Z czasem zaczęto tworzyć odpowiedni dla pedagogiki pracy układ terminologiczny, przygotowywać słowniki terminologiczne i konkretyzować strukturę problemową nowej dziedziny wiedzy pedagogicznej. W tym zakresie poważana rola przypadła Zygmuntowi Wiatrowskiemu, jako że jego koncepcja struktury problemowej i treściowej pedagogiki pracy, zarysowana po raz pierwszy w 1975 r.³, utrwaliła się i dzisiaj w zasadzie jest powszechnie akceptowana. Wprawdzie od czasu do czasu podejmowana jest dyskusja nad niektórymi pojęciami i nazwami charakterystycznymi dla pedagogiki pracy, lecz wobec wcześniejszych podejść i rozważań systemowych przyjmuje ona postać rozważań jedynie dopełniających a niekiedy tylko marginalnych. Omawiany nurt działań na rzecz określania podstaw pedagogiki pracy udokumentowano takimi opracowaniami, jak:

- Pedagogika pracy jako dyscyplina pedagogiczna /1975/⁴,
- Rewolucja naukowo-techniczna a pedagogika pracy. Słownik terminologiczny /1975/⁵,
- Mały słownik pedagogiki pracy /1977-78/⁶,
- Pedagogika pracy /wyd. 1-1978, wyd. 2 - 1980/⁷,
- Pedagogika pracy w zarysie /wyd. 1-1980, wyd. 2-1985/⁸

O dojrzałości i randze dyscypliny naukowej w znacznym stopniu decyduje charakterystyczny dla niej układ metodologiczny.

Pedagogika pracy znajduje się w korzystnej sytuacji, bowiem takim układem już legitymuje się. Wypracowano go systematycznie przy znaczącym udziale Ogólnopolskiego Seminarium Pedagogiki Pracy. Główne elementy i właściwości tegoż układu określono w pozycji książkowej pt.: Metodologia pedagogiki pracy⁹. Dzisiaj dla wszystkich jest oczywiste, że swoistość metodologiczna pedagogiki pracy wiąże się głównie z procedurami i metodykami postępowania badawczego. Lista tychże jest nawet dość długa, a niektóre z nich przybierają postać rozwiązań nie-

mal klasycznych. Do takich zaliczyć można: metodykę badania zadań zawodowych, metodykę badania czynników warunkujących proces dydaktyczny w szkołach zawodowych, metodykę badania powodzeń i niepowodzeń uczniów szkół zawodowych, metodykę badania losów i przydatności zawodowej absolwentów, metodykę planowania, organizacji i finansowania badań zespołowych, metodykę organizowania badań zawodoznawczych, metodykę stosowania testów w badaniach pedagogiki pracy a także inne metodyki i procedury badawcze. Ale dla organizowania badań naukowych ważne staje się także stwierdzenie, w myśl którego metody stosowane w pedagogice pracy nie różnią się zbytnio od metod stosowanych w innych dyscyplinach pedagogicznych, a nawet w naukach społecznych¹⁰.

Wymienione podejścia metodologiczne pozwalają dziś prowadzić stosunkowo rozległe badania, organizowane zarówno przez określone instytucje /instytuty i zakłady naukowe/, jak i przez poszczególnych reprezentantów pedagogiki pracy. Szczególną rolę odgrywają badania realizowane w ramach problemu węzłowego 11.4 pt.: "Modernizacja systemu oświaty w PRL" głównie w powiązaniu z Instytutem Kształcenia Zawodowego, ale także badania w ramach Problemu Międzyresortowego III-4, pt.: "Człowiek i praca. Humanizacja pracy"¹¹. Do liczących się w kraju organizatorów i realizatorów badań naukowych w dziedzinie pedagogiki pracy zaliczyć można - oprócz wcześniej wymienionego Instytutu Kształcenia Zawodowego - Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Bydgoszczy, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet M.C.Skłodowskiej w Lublinie, Politechnikę Warszawską, Politechnikę Częstochowską, Akademię Rolniczą w Warszawie oraz Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Opolu i w Częstochowie.

Dorobek naukowy wymienionych ośrodków jest różny. Bezprzecnie największym legitymuje się Instytut Kształcenia Zawodowego, tu bowiem oprócz szeregu opracowań specjalnych o charakterze monograficznym ukazują się wydania periodyczne, w tym:

Rocznik Pedagogiki Pracy /10 zeszytów/,

"Szkoła-Zawód-Praca" - pozycje odzwierciedlające działalność naukową Ogólnopolskiego Seminarium Pedagogiki Pracy /funkcjonującego od 1968 do 1983 roku - 10 roczników/,

pozycje z cyklu "Biblioteka Kształcenia Zawodowego" /łącznie około

90 tomów ze wznowieniami, oczywiście o różnej wartości naukowej i metodycznej/. Po odejściu prof. dra Tadeusza Nowackiego na emeryturę sytuacja wydawnicza IKZ czy też patronowana przez IKZ znacznie się pogorszyła. Żywić należy jednak nadzieję, że w najbliższych latach IKZ znów stanie się liczącym się ośrodkiem działalności wydawniczej w dziedzinie pedagogiki pracy. Bardzo poważny dorobek wydawniczy, wspierający pedagogikę pracy, ma Uniwersytet Śląski w Katowicach. Publikacje książkowe K.Czarneckiego, E.Gondzika, K.Korabiowskiej-Nowackiej, J.Poplucza, A.Radziejwicz-Winnickiego, i innych autorów z danego ośrodka poważnie wzbogacają dorobek naukowy pedagogiki pracy. Tym bardziej więc żałować należy, że J.Poplucz a także A.Radziejwicz-Winnicki coraz wyraźniej odstepują od tej problematyki, której zawdzięczają swoje poważne sukcesy. Na trzecim miejscu ze względu na rangę dorobku wydawniczego plasuje się Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy. Tu wydano pierwszy dostosowany do struktury problemowej i do potrzeb kształceniowych podręcznik pedagogiki pracy pt.: "Pedagogika pracy w zarysie /1980/. Tu ukazało się też szereg innych opracowań indywidualnych, zespołowych, najczęściej powiązanych z nazwiskiem autora niniejszych rozważań. Poważne miejsce w dziedzinie działalności publikacyjnej zajmuje też Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu. Specjalność naukowa tegoż ośrodka to orientacja i poradnictwo zawodowe, z kolei osobą najbardziej znaczącą jest prof. Stanisław Szajek¹². Działalność publikacyjna i wydawnicza innych ośrodków na rzecz pedagogiki pracy jest skromniejsza. Są jednak dostrzegalne oznaki dochodzenia do pozycji liczącej się w skali kraju.

Dla ścisłości dodać należy, że działalność publikacyjna i wydawnicza nie stanowi jedynego przejawu aktywności naukowej wymienionych wcześniej środowisk naukowych powiązanych z pedagogiką pracy. Liczy się również organizacja konferencji naukowych, skupiających specjalistów z dziedziny pedagogiki pracy. W tym zaś względzie najpoważniejszymi działaniami i osiągnięciami legitymuje się: WSP w Bydgoszczy, WSP w Częstochowie i WSP w Opolu. Do konferencji najbardziej reprezentatywnych zaliczyć należy:

- Konferencję naukową zorganizowaną przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Częstochowie w 1980 r. na temat kształcenia pedagogów pracy,
- Konferencję naukową zorganizowaną przez Wyższą Szkołę Peda-

gogiczną w Bydgoszczy w 1984r. na temat podstaw pedagogiki pracy.

W obu przypadkach ważnym współorganizatorem był Zespół Pedagogiki Pracy KNP PAN¹³. Zespół powyższy patronował też innym konferencjom naukowym, np. w Zielonej Górze /1984/ i w Bydgoszczy /1985/ poświęconym problematyce wychowania przez pracę i kształcenia politechnicznego.

Można przyjąć, że ten nurt działań na rzecz pedagogiki pracy jest także poważnie rozwinięty, chociaż niekiedy zbyt słabo udokumentowany. Reprezentantom pedagogiki pracy udało się nawiązać szereg korzystnych kontaktów międzynarodowych, w tym szczególnie z Instytutami Kształcenia Zawodowego w Leningradzie, w Berlinie i w Pradze, z przedstawicielami pedagogiki gospodarczej w krajach zachodnich, czy też z różnymi wydawnictwami zagranicznymi. Dzięki owym kontaktom rozwinęła się i trwa nadal ożywiona dyskusja nad kształtem problemowym, a także nad samą nazwą pedagogiki pracy. Tak np. koledzy ze Związku Radzieckiego opowiadają się za wcześniej utrwalonym terminem "pedagogika zawodowa". Tej tendencji ostatnio zaczyna też sprzyjać IKZ w Warszawie, kierowany przez prof. Stanisława Kaczora. W NRD podobnie jak i w RFN stanowiska są podzielone, bowiem w sposób dopełniający stosowane są cztery terminy: "Arbeitspädagogik", "Berufspädagogik", "Betriebspädagogik" i "Wirtschaftspädagogik". Nazwa polska, odzwierciedlająca podejście systemowe, spotyka się z dużym zainteresowaniem, co jednak nie oznacza, że jest ona przez naszych sąsiadów i partnerów z krajów bardziej odległych bez zastrzeżeń akceptowana. Ważne jest to, że zbliżają się nasze poglądy w odniesieniu do istoty rzeczy.

O sytuacji pedagogiki pracy i jej odpowiedników w innych krajach pisał wielokrotnie prof. Tadeusz Nowacki¹⁴. Poszerzane nieustannie kontakty uczelniane stanowią dobrą zapowiedź rzeczywistej współpracy międzynarodowej, tej współpracy która zapewne będzie owocowała w następnych latach.

Jak z powyższego wynika, główne osiągnięcia pedagogiki pracy lat 80-tych związane są z dążeniem do określenia i utrwalenia pedagogiki pracy jako dyscypliny pedagogicznej.

2. Stan teorii pedagogiki pracy

Możliwe, że sam tytuł podrozdziału brzmi dość pompatycznie, mocno na wyrost, lecz przecież w każdym obszarze problemowym pedagogiki pracy wyróżnić można osiągnięcia teoretyczne, których nie sposób nie dostrzec.

W obszarze kształcenia przedzawodowego najwięcej zrobiono w dziedzinie orientacji zawodowej. Zasłużyły się w tym względzie dwa ośrodki i dwie osoby, sercem związane z daną problematyką - prof. Stanisław Szajek z Poznania i prof. Wanda Rachalska z Warszawy.

W wyniku rozległych badań prowadzonych przez wyżej wymienionych przy współudziale licznych zespołów, reprezentantów niemal z całej Polski, udało się dość jednoznacznie określić:

- stan badań nad orientacją i poradnictwem zawodowym,
- zasady organizacji i stan funkcjonowania poradni wychowawczo-zawodowych,
- stan aspiracji edukacyjnych absolwentów szkoły podstawowych i średnich,
- układy motywacyjne rzutujące najbardziej na podejmowanie decyzji o wyborze zawodu i szkoły zawodowej,
- trafność i wartość decyzji absolwentów szkół podstawowych i średnich o wyborze zawodu,
- formy i metody działań orientacyjnych w szkołach i placówkach oraz instytucjach pozaszkolnych.

Stan rzeczywistych działań w dziedzinie orientacji i poradnictwa zawodowego mimo to, nadal nasuwa wiele zastrzeżeń. W toku celowo prowadzonych badań empirycznych stwierdzono, że stosowane przez szkoły i placówki oraz instytucje pozaszkolne działania orientacyjne nie zawsze odpowiadają rzeczywistym potrzebom. Optymalne podejście do sprawy zakłada daleko idące korelowanie dwóch podstawowych wyznaczników decyzji o wyborze zawodu - aspiracji i możliwości osobowych osób stojących przed podjęciem decyzji oraz rzeczywistych potrzeb społecznych i gospodarczych, wyznaczających wymiary i warunki zatrudnienia. Niestety, badania wykazują, że w procesie podejmowania decyzji o wyborze zawodu nadal przeceniane są aspiracje młodzieży, tylko w części honorowane są możliwości osobowe, a zupełnie niewystarczająco uwzględniane są rzeczywiste potrzeby społeczno-gospodarcze.

W pierwszym obszarze problemowym pedagogiki pracy wiele też zrobiono w dziedzinie wychowania przez pracę i kształcenia politechnicznego. Ukazała się między innymi książka T. Nowackiego pt. "Praca i wychowanie"¹⁵, która określa podstawy tych dwóch procesów kształcenia przedzawodowego. Szereg interesujących ujęć i rozwiązań zaprezentowano niedawno drogą radiową i telewizyjną w ramach specjalnego cyklu programu Nurtu pod nazwą "Podstawowe problemy pedagogiki pracy". Wreszcie interesujące rozwiązania wsparte wynikami badań empirycznych przedstawiono w "Pedagogice pracy w zarysie". W następstwie powyższych działań stwierdzić można, że problematyka wychowania przez pracę i kształcenia politechnicznego uzyskała nowy wyraz, odpowiadający rzeczywistości i potrzebom edukacyjnym lat 80-tych naszego wieku.

W obszarze kształcenia zawodowego w stosunku do stanu teorii kształcenia zawodowego, określonego w "Podstawach dydaktyki zawodowej" /1971/, znacznie posunięto naprzód analizę samego procesu kształcenia zawodowego, w tym szczególnie kształcenia praktycznego, jak również problemy strukturyzacji treści nauczania oraz problemy pedeutologiczne. W przypadku pierwszym na podkreślenie zasługują osiągnięcia badawcze doc. Ludwika Kołkowskiego, doc. Sławomira Wilka i dra Edwarda Kukli¹⁶. W przypadku drugim wiodącą rolę odegrał Instytut Kształcenia Zawodowego, w tym dr Karol Herman i mgr Henryk Filipowicz, ale także doc. R. Radwiłowicz i inni¹⁷.

W kwestii treści kształcenia nadal do zrobienia jest wyjątkowo wiele, chodzi bowiem o opracowanie optymalnych kryteriów doboru i układu treści kształcenia oraz ich aktualizacji. W przypadku trzecim na plan pierwszy wysuwają się osiągnięcia badawcze i publikacje doc. Z. Wiatrowskiego. Można przyjąć, że książka "Nauczyciel szkoły zawodowej"¹⁸ stanowi dobrą wykładnię aktualnego stanu wiedzy pedeutologicznej, związanej z nauczycielem szkoły zawodowej.

Z obszarem kształcenia zawodowego wiążą się też osiągnięcia badawcze w dziedzinie: zawodoznawstwa, kształcenia w szerokim profilu, badań nad podręcznikiem w szkole zawodowej, powodzeń i niepowodzeń uczniów szkół zawodowych oraz w dziedzinie badania losów absolwentów i przydatności zawodowej, wreszcie osiągnięcia badawcze w dziedzinie wychowania młodzieży szkół zawodowych. Do uznanej reprezentacji osobowej w wymienionych zakresach problemowych zaliczyć można:

H.Barankiewicz, K.Jachnę, L.Janickiego, St.Kaczora, K.Korabiowską-Nowacką, J.Kurjaniuka, J.Moosa, F.Polaszka, St.Tytusa i wielu innych¹⁹. W danym układzie problemowym nie wymieniłem nazwiska prof. Tadeusza Nowackiego, ponieważ jest to naukowiec "wiodący" dla całej pedagogiki pracy.

W trzecim obszarze problemowym, dotyczącym problemów pedagogicznych współczesnego zakładu pracy, osiągnięcia badawcze lat 70-tych i 80-tych związane są głównie: z określeniem zadań społeczno-wychowawczych zakładu pracy, z typologią grup pracowniczych w aspekcie oddziaływań oświatowo-wychowawczych, z linią rozwoju zawodowego pracownika oraz z istotą, funkcjami i szczeblowym systemem doskonalenia zawodowego. Wypadkową osiągnięć badawczych w danych zakresach problemowych stanowi koncepcja pedagoga pracy w zakładzie pracy, a szczególnie w zakładzie przemysłowym.

Jak już wspomnieliśmy, poważnymi osiągnięciami badawczymi w danym zakresie legitymują się ośrodki katowicki i bydgoski, chociaż poszczególne koncepcje teoretyczne przypisać należy:

- w przypadku zadań społeczno-wychowawczych współczesnego zakładu pracy - prof. J.Kulpińskiej, prof. St.Czajce i doc. Z.Wiatrowskiemu,
- w przypadku grup pracowniczych - wielu socjologom oraz doc. Z. Wiatrowskiemu,
- w przypadku kwalifikacji i doskonalenia zawodowego pracowników - prof. T.Nowackiemu i prof. St.Kaczorowi,
- w przypadku linii rozwoju zawodowego człowieka, a szczególnie pracującego - doc. Z.Wiatrowskiemu i doc. K.Czarneckiemu,
- w przypadku sylwetki i charakterystyki zawodowej pedagoga pracy doc. A.Radziewiczowi-Winnickiemu, doc. Z.Wiatrowskiemu i dr. H. Błażejowskiemu.

Można stwierdzić, że trzeci obszar problemowy, nazywany pedagogiką zakładu pracy, a przez prof. T.Nowackiego andragogiką pracy, skupia najwięcej problemów dyskusyjnych. Dano temu wyraz podczas konferencji Zespołu Pedagogiki Pracy KNP, WSP w Bydgoszczy i JKZ w Warszawie, zorganizowanej w Ośrodku Zacisze koło Bydgoszczy w 1984 roku. Całą złożoność sytuacji określono w artykułach Z.Wiatrowskiego oraz I.Kropińskiej na łamach Oświaty Dorosłych. Najbardziej kontrowersyjna pozostaje wywołana przez prof. T.Nowackiego nazwa "andragogika pracy", z której zadowoleni są andragodzy, ale nie pedagogzy pracy. Przypuszczalnie sprawie tej

trzeba będzie poświęcić jeszcze wiele dyskusji, a może i rozpraw.

Ogólnie stwierdzić można, że pedagogika pracy mimo krótkiego okresu swojego rozwoju uzyskała już rangę dyscypliny naukowej, spełniającej w zasadzie wszystkie kryteria odrębności²⁰. Ma ona społecznie znaczący przedmiot badań, nie będący przedmiotem innych dyscyplin naukowych, dysponuje systemem pojęć i twierdzeń oraz układem terminologicznym charakterystycznym dla przedmiotu badań, wypracowuje interesujący układ metodologiczny, poza tym posiada płaszczyznę przebiegu i przetwarzania informacji naukowej, jak również reprezentację instytucjonalną i personalną.

Czy uznają ją wszyscy, a może inaczej - czy jej swoistość została już wystarczająco upowszechniona? Odpowiedź w tym przypadku jest raczej negatywna. Takie przynajmniej stanowisko zajęł Zespół Pedagogiki Pracy Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN na swej dorocznej konferencji w dniu 16 grudnia 1985 r.

4. Dalsze kierunki rozwoju

Perspektywy można określić dwojako. Pierwszy tok rozumowania zakłada wyróżnienie gamy problemów oczekujących naukowego ich potraktowania. W dziale kształcenia przedzawodowego do rangi problemu podstawowego zaliczyć należy wychowanie przez pracę. Aczkolwiek literatura z tego zakresu jest nawet bogata, to często "pachnie" ona przysłowiową myszką. Chodzi o aktualne spojrzenie na rolę i zadania wychowania przez pracę w całym kompleksie działań pedagogicznych. Chodzi o nadanie temuż zagadnieniu treści i rozwiązań bardziej praktycznych. Chodzi o taką organizację pracy szkoły i procesu dydaktyczno-wychowawczego, która zezwoli na rzeczywiste realizowanie postulowanych od dawna zadań wychowania przez pracę. A zatem analizie teoretycznej i weryfikacji empirycznej poddane być muszą różne środowiska wychowania przez pracę - dom rodzinny, przedszkole, nauczanie początkowe, szkoła ogólnokształcąca, szkoła zawodowa, szkoła wyższa, placówki działalności opiekuńczo-wychowawczej i zakład pracy. Optymalnym rozwiązaniem będzie uznany i powszechnie realizowany proces nauczania pracy. Wydaje się, że w większym niż dotychczas stopniu można i należy wykorzystać doświadczenia innych krajów, w tym szczególnie ZSRR i NRD.

Wiele do zrobienia pozostaje też w dziedzinie kształcenia politechnicznego, szczególnie realizowanego w szkole ogólnokształcącej. Wystarczy stwierdzić, że polska szkoła ogólnokształcąca nigdy nie traktowała poważnie tego zadania, aby dojść do uświadomienia sobie, iż lokujemy się coraz bardziej na drugim biegunie tendencji światowych, tendencji nasyconych rozwiązaniami politechnicznymi.

W dziale kształcenia zawodowego szczególną troską otoczone być muszą rozwiązania przyszłościowe, a zatem szkoła zawodowa przyszłości. Zgadza się z postulatem, iż w niedalekiej przyszłości liczyć się będzie masowa średnia szkoła zawodowa, tylko że do końca nie wiemy, co uczynić i jak, aby przejście od zasadniczej szkoły zawodowej do średniej szkoły zawodowej nie dokonywało się li tylko formalnie. Chodzi przecież o znacznie wyższy poziom przygotowania zawodowego, jak również o realne rozwiązanie problemów:

- kształcenie w szerokim profilu,
- zachowanie odpowiednich proporcji między kształceniem ogólnym i zawodowym,
- zachowanie odpowiednich proporcji między kształceniem teoretycznym i kształceniem praktycznym,
- wreszcie ustalenie odpowiednich proporcji między działaniami dydaktycznymi i wychowawczymi.

Ani obecnie funkcjonujące jeszcze licea zawodowe /kształcące robotników z maturą/, ani też przez kilka lat prowadzony eksperyment dotyczący kształcenia szerokoprofilowego, nie dają wystarczającej argumentacji na rzecz upowszechnienia średniej szkoły zawodowej. Potrzebne są bardziej uzasadnione koncepcje i bardziej rzetelne badania eksperymentalno-weryfikacyjne. Do tego potrzebne jest jeszcze szersze rozwinięcie badań nad treściami kształcenia, nad współcześnie pojmowaną rolą nauczyciela szkoły zawodowej. W dziale pedagogiki zakładu pracy konkretyzacji i weryfikacji empirycznej wymagają takie układy teoretyczne, jak:

- linia rozwoju zawodowego pracownika oraz
- funkcje i szczeblowość doskonalenia zawodowego.

Szerzej rzecz traktując - chodzi o upowszechnienie postulatu kształcenia ustawicznego, o stwarzanie rzeczywistych warunków zdecydowanej liczbie pracowników w dążeniu do nieustannego podwyższania i doskonalenia kwalifikacji zawodowych, do mistrzostwa w zawodzie

oraz do roli współgospodarza socjalistycznego zakładu pracy. Chodzi także i o to, aby ten dział pedagogiki pracy uzyskał większą niż dotychczas wymowę pedagogiczną, jako że aktualnie jest to układ treściowy nazbyt interdyscyplinarny, z dominacją zagadnień socjologicznych, psychologicznych, ergonomicznych i organizacyjnych.

W dziale naukowych i metodologicznych podstaw pedagogiki znacznie więcej uwagi i opracowań trzeba będzie poświęcić zawodoznawstwu, ale także zagadnieniom kwalifikacji pracowniczych, ich układom czynnościowym i umiejętnościowym oraz ich postawom zawodowym. Prof. J.Kordaszewski na grudniowej konferencji Zespołu Pedagogiki Pracy KNP PAN /16.12.1985 r./ stwierdził, że pedagogice pracy najbardziej brak poszerzonych i pedagogicznych rozważań na temat pracy człowieka. Brzmi to jak paradoks, lecz w samej rzeczy jest w tym stwierdzeniu wiele racji i dobrych sugestii na przyszłość.

Po tych poszerzonych uwagach na temat pierwszego toku rozumowania przejdźmy do określenia podejścia drugiego. Chodzi w tym przypadku o określenie pedagogiki pracy jako dyscypliny pedagogicznej, określenie jej miejsca i jej rangi w systemie nauk. Chodzi także o układy porównawcze, o skonfrontowanie naszej polskiej pedagogiki pracy z odpowiednimi nurtami poznawczymi w innych krajach. Chodzi wreszcie o określenie relacji: pedagogika pracy wobec współczesnych trendów i potrzeb gospodarczych oraz edukacyjnych. Zagadnienie ostatecznie postanowiono uczynić zagadnieniem programowym wspomnianego już Zespołu Pedagogiki Pracy Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. Zapewne będzie wiele okazji powrotu do tak zasygnalizowanych kierunków dalszego rozwoju pedagogiki pracy.

PRZYPISY

- ¹T.Nowacki, Podstawy dydaktyki zawodowej, Warszawa PWN 1971
- ²Organizacja i zadania Instytutu Kształcenia Zawodowego, Warszawa IKZ 1973
- ³Z.Wiatrowski, Pedagogika pracy - subdyscypliną pedagogiczną, "Ruch Pedagogiczny" - 1974 nr 6
- ⁴Z.Wiatrowski, Ogólnopolskie Seminarium Pedagogiki Pracy-Złotów 1975, W: Szkoła-zawód-praca, IKZ 1976;
T.Nowacki, Pedagogika pracy jako dyscyplina pedagogiczna, W: "Pedagogika Pracy" - IKZ - WSiP 1975
- ⁵Rewolucja naukowo-techniczna a pedagogika pracy, Słownik terminologiczny, Warszawa IKZ 1975
- ⁶Mały słownik pedagogiki pracy, Pod redakcją T.Nowackiego i Z. Wiatrowskiego. Warszawa 1977-78, IKZ /4 części/
- ⁷W.Rachalska, Z.Wiatrowski, Pedagogika pracy, WSiP Warszawa 1978 i 1980
- ⁸Z.Wiatrowski, Pedagogika pracy w zarysie, wyd. 1 - Bydgoszcz 1980 WSP; wyd.2 - Warszawa PWN 1985
- ⁹T.Nowacki /red./, Metodologia pedagogiki pracy, Warszawa WSiP 1978
- ¹⁰Z.Wiatrowski, Pedagogika pracy w zarysie, Warszawa PWN 1985 s.68
- ¹¹Badaniami tymi w latach 1981-1985 kierowała prof. dr hab. J.Kulpińska, a instytucjonalnie Instytut Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego. Z pedagogów pracy w badaniach z odpowiednimi tematami uczestniczyli doc. Z.Wiatrowski z zespołem bydgoskim oraz doc. Z.Łomny z zespołem opolskim.
- ¹²St.Szajek, Orientacja i poradnictwo zawodowe oraz inne pozycje
- ¹³Zadania Zespołu Problemowego Pedagogiki Pracy -/omówiono między innymi na łamach "Nauki Polskiej" 1978 nr 9, autor artykułu - Z.Wiatrowski/

- 14 Głównie na łamach "Szkoły Zawodowej"
- 15 T.Nowacki, Praca i wychowanie, Warszawa IWZZ 1980
- 16 Opracowania w ramach problemu węzłowego 11.4 złożone w Instytucie Kształcenia Zawodowego, częściowo opublikowane na łamach czasopism, przygotowywane do druku w postaci prac autorskich.
- 17 R.Radwiłowicz /red./, Warunki efektywności nauczania w szkołach zawodowych, Warszawa PWSZ 1973
- 18 Z.Wiatrowski, Nauczyciel szkoły zawodowej, Warszawa WSiP 1982
- 19 Bogaty zestaw bibliograficzny opublikowano w "Pedagogice pracy w zarysie /1985/.
- 20 Z.Wiatrowski, Kryteria wyodrębniania i samodzielności dyscyplin naukowych, w: Szkoła-zawód-praca. Ogólnopolskie Seminarium Pedagogiki Pracy - Złotów 1975 Warszawa 1976